

ผูกปี้ : การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์

นายศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๔

POOKPEE : THE POLL TAX COLLECTION FROM THE CHINESE
DURING BANGKOK PERIOD

Mr. Consak Shusawat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1981

ประกอบกับคนจีนโดยทั่วไปมุ่งหารายได้เป็นการชั่วคราว มิใช่จะตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวร คนจีนจึงเป็นกลุ่มชนอิสระแตกต่างไปจากคนพวกอื่น ๆ อันเป็นเหตุให้สามารถเข้าไปมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองได้ และทำให้บางส่วนกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยไปในที่สุด

ส่วนการศึกษา เรื่องผูกปิ่นพบว่า การผูกปิ่นเป็นเพียงการจัดเก็บภาษีทางตรงประเภทหนึ่งจากคนจีนนอกระบบไพร่ที่ไม่ใช่คนในบังคับต่างประเทศ และเมื่อพิจารณาการศึกษาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ ระเบียบวิธีการ การดำเนินการ และผลที่รัฐบาลได้รับจากการผูกปิ่นพบว่า รัฐบาลต้องการผลประโยชน์ในรูปของเงินตราเป็นสำคัญมากกว่าจะมุ่งเกณฑ์แรงงาน หรือต้องการควบคุมคนจีนโดยตรง อย่างไรก็ตามการผูกปิ่นช่วยเป็นเครื่องยืนยันว่าเงินที่เสียเงินนี้เป็นเงินในบังคับไทย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

the government to keep the Chinese under control.

The study revealed that the demand of labour to supply the expansion of production and commerce caused the lack of labour in Thai society. As the local labourers were tied up with the Phrai system, the Chinese immigrants, as free labourers could well serve the need. The government never attempted to absorb these Chinese into the Phrai system or made them corvee labour. Besides, the Chinese immigration in general was temporal because these people did not intend to settle down in Thai society. Their status as Freeman differentiated them from other ethnic groups and also provided them an opportunity to take part in Thai economics, society and administration. Some of these Chinese immigrants consequently became members of Thai society.

As for the collection of poll tax, it was found that "Pookpee" was only a kind of revenues earning directly collected from the non-foreign subject Chinese immigrants. The studies on rules, laws, methods, management and result of this collection disclosed that the government mainly wanted to obtain fiscal benefit more than to gain corvee labour or directly controlling the Chinese. The collection of poll tax or "Pookpee", however, could help the government to ascertain those Chinese who were Thai subjects.

กิติกรรมประกาศ

ความกรุณาของอาจารย์ชิตติมา พิทักษ์ไพรวรรณ ในส่วนของอาจารย์ผู้ควบคุม
วิทยานิพนธ์อย่างรับผิดชอบ และในส่วนของความเป็นครูที่ดี เป็นสิ่งหนุนเกื้อสำคัญต่อ
งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนจึงขอจารึกพระคุณไว้ ณ ที่นี้

งานบริการเอกสารและหนังสือเป็นพื้นฐานสำคัญในการค้นคว้าและศึกษา
ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของ หอเอกสาร หอสมุด และห้องสมุดต่าง ๆ
หลายแห่งในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหอจดหมายเหตุแห่งชาติซึ่งมุ่งบริการ
การค้นคว้าเอกสารสำคัญเป็นอย่างดี

ขอคิด คำเสนอแนะ กำลังใจและกำลังแรงงานจาก พี่ ๆ และเพื่อน ๆ
มีส่วนช่วยค้ำและผลักดันให้งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นรูป เป็นร่าง และเป็นเล่มได้
ในที่สุด ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณบรรดาพี่ ๆ เพื่อนรุ่นพี่ เพื่อนร่วมรุ่น และเพื่อน
รุ่นหลัง ทั้งจากท่าพระจันทร์ ท่าพระ และเทวาลัย ที่มีส่วนช่วยเหลือผู้เขียนทั้งในทาง
ตรงและทางอ้อม

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะไม่สำเร็จลงได้ด้วยดี หากไม่ได้รับน้ำใจและความ
ช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากคุณวราวุฒิ สมบูรณ์ ในการพิมพ์ต้นร่างและวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
ผู้เขียนจึงขอขอบพระคุณขอไว้ด้วย

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณและขอบพระคุณ คุณคณาทอง-คุณยายทิม ปรีญา
นุสรณ์ พ่อ-แม่ พี่ ๆ และน้องซึ่งมีส่วนเกื้อกูลการศึกษาของผู้เขียนมาตลอด รวมถึง
คุณภราคร ศิลพัฒน์พันธ์ เพื่อนที่กรุณาให้ยืมเครื่องพิมพ์ดีด คุณส้มเกียรติ แพทย์คุณ
เพื่อนที่คอยตลอดการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และคุณเกษม โทธิกุลชนันท์ เพื่อนที่คอย
ตลอดมา.

โคราช-หลังปฎิวัติ

ร.ศ.๑๘๘

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	หน้า
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทนำ	๑
บทที่	
๑. คนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๕๓	๔
คนจีนก่อนสมัยรัตนโกสินทร์	๔
คนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๕๓	๕
ก. การอพยพของคนจีนเข้ามาเมืองไทย	๑๐
ข. ปัจจัยภายในประเทศที่มีส่วนต่อการเปิดรับคนจีนอพยพ๑๕	
๑. ความต้องการด้านแรงงานเพื่อใช้ในการต่าง ๆ ๑๖	
ก) เหตุจากการฟื้นฟูการค้าระหว่างประเทศ ๑๖	
ข) แรงงานเพื่อใช้ในการก่อสร้างทางวัตถุ ๒๐	
๒. ผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับจากคนจีน	๒๓
ก) การขยายตัวทางการผลิตและการค้า .. ๒๓	
ข) รายได้ของรัฐบาลบางประการซึ่งเกี่ยวพัน	
กับจำนวนคนจีน	๒๕
คนจีนในสังคมไทย	๒๕
ก. บทบาทของคนจีนทางเศรษฐกิจ	๒๕
ข. การแต่งงานระหว่างคนจีนกับคนไทย	๓๔
ค. คนจีนกับการปกครองและตำแหน่งทางราชการ .. ๓๘	
สถานภาพของคนจีนในสังคมไทย	๔๓
ก. คนจีนในบังคับไทย	๔๔
๑. จีนในระบบไพร่	๔๕
๒. จีนนอกระบบไพร่	๔๘

ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข. คนจีนในบังคับต่างประเทศ	๔๘
๒. มูลเหตุของการผูกพันกับข้อพิจารณาเกี่ยวกับการเริ่มต้นการผูกพัน และหลักเกณฑ์การผูกพันในระยะแรกบางประการ	๕๒
เหตุแห่งการผูกพัน	๕๒
กำเนิดของคำว่า "ผูกพัน"	๕๖
ปัญหาและข้อพิจารณาเกี่ยวกับระยะเวลาการเริ่มต้น การผูกพัน	๕๘
ปัญหาและข้อพิจารณาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การผูกพันในระยะแรก บางประการ	๖๒
๓. หลักเกณฑ์ระเบียบวิธีการ และการดำเนินการ	๖๘
หลักเกณฑ์สำคัญในการผูกพัน	๖๘
ก. กำหนดเวลาการผูกพัน	๖๘
ข. บุคคลที่ต้องเสียค่าแรงผูกพันและที่ได้รับการยกเว้น	๗๒
๑. คนจีน	๗๒
ก) คนจีนที่ต้องเสียเงินค่าแรงผูกพัน	๗๒
ข) คนจีนที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียค่าแรง ผูกพัน	๗๖
๒. คนสุบฉิ่นที่ไม่ใช่จีน	๗๘
ค. จำนวนเงินที่คนจีนต้องเสียเป็นค่าแรงผูกพัน	๘๐
๑. จีนผูกพัน	๘๑
๒. จีนฎีกา	๘๒
๓. จีนนั่งแคะ	๘๓
ง. จำนวนเงินที่จีนแปลงต้องเสียเป็นค่าแรงผูกพัน ...	๘๖
๑. จีนแปลงมีสังกัด	๘๗
๒. จีนแปลงไม่มีสังกัด	๘๘

ระเบียบวิธีการจัดการผูกปีและการดำเนินงาน	๕๑
ก. หน่วยงานที่ดำเนินการผูกปี	๕๑
ข. การส่งข่าวหลวงออกไปจัดการผูกปี	๕๖
ค. ตราประทับครั้งและใบเสร็จ	๕๘
๑. ตราประทับครั้ง	๕๘
๒. ใบเสร็จ	๑๐๐
ง. การดำเนินการผูกปี	๑๐๒
๑. ช่วงเวลาการผูกปี	๑๐๒
ก) การสำรวจและทำบัญชีรายชื่อคนจีน	๑๐๓
ข) การผูกปี	๑๐๕
๒. ช่วงเวลาการตรวจจับ	๑๐๘
จ. การส่งเงินค่าแรงผูกปี	๑๑๐
ฉ. บทลงโทษเกี่ยวกับการผูกปี	๑๑๒
๑. เงินที่มีหรือใบเสร็จปลอม	๑๑๒
๒. เงินที่ไม่มีเงินเสีย	๑๑๓
๓. เงินที่ไม่ได้เสียค่าแรงผูกปีตามกำหนดเวลา	๑๑๔
๔. เงินที่ทำบัญชีสูญหายหรือเสียหาย	๑๑๕
๔ ปัญหาในการดำเนินงานและผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับจากการผูกปี	๑๑๗
ปัญหาในการดำเนินการ	๑๑๗
ก. ขอบกพร่องและข้อขัดข้องในการปฏิบัติราชการ	๑๑๗
๑. ข่าวหลวงมอบให้บุคคลอื่นไปจัดการผูกปีแทนตน ...	๑๑๗
๒. ข่าวหลวงบางคนมีงานเข้าซ้อนหรือทำการไม่ตลอด .	๑๑๘
๓. ข่าวหลวงดำเนินการนอกเหนือข้อกำหนด	๑๒๐
๔. ปัญหาเกี่ยวกับการส่งเงิน	๑๒๑
๕. การผูกปีมีผลกระทบต่อรายได้ค่านอื่น	๑๒๓

ข. ปัญหาที่เกิดจากคนจีน	๑๒๕
๑. ปฏิกริยาทั่วไปของคนจีนที่มีต่อการผูกขาด	๑๒๕
๒. การหลีกเลี่ยงการผูกขาด	๑๒๖
๓. คนจีนไม่มีเงินเสีย	๑๒๘
ค. ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกงสุลต่างประเทศ	๑๓๐
๑. คนจีนทำงานในสถานกงสุลต่างประเทศ	๑๓๑
๒. คนจีนในบังคับต่างประเทศ	๑๓๒
ผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับจากการผูกขาด	๑๓๘
ก. ผลประโยชน์ทางตรง	๑๓๘
๑. รายได้จากการผูกขาดตามบันทึกของชาวต่างประเทศ	๑๓๘
ก) รายได้จากการผูกขาดตามบันทึกของครอว์เฟิต	๑๓๘
ข) รายได้จากการผูกขาดตามบันทึกของปาลเลกัวซ์	๑๔๐
๒. รายได้จริงจากการผูกขาด	๑๔๑
๓. การนำรายได้ไปใช้จ่าย	๑๔๓
ข. ผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้ทางอ้อม	๑๕๒
๑. การทราบยอดจำนวนคนจีน	๑๕๒
ก) จำนวนคนจีนและครอบครัว	๑๕๓
ข) จำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกขาด	๑๕๓
ค) การนำยอดรวมคนจีนผูกขาดมาเป็นกลุ่มตัวอย่าง	๑๕๖
เพื่อศึกษาการกระจายตัวของคนจีนในเมืองไทย	๑๕๖
๒. รายได้ประเภทอื่นอันสืบเนื่องมาจากการผูกขาด ...	๑๕๘
๓. เงินที่ผูกขาดเท่ากับมีเครื่องยืนยันว่าเป็นเงินในบังคับไทย	๑๖๒

บทสรุป	๑๖๕
การยกเลิกการผูกปี้	๑๖๖
บรรณานุกรม	๑๗๓
ภาคผนวก	๑๘๗
ประวัติผู้เขียน	๒๑๙

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ ๑	แสดงปีที่มีการผูกปีในกำหนดทุก ๓ ปี โดยเริ่มตั้งแต่ปีที่มี หลักฐานแนชัค พ.ศ.๒๓๘๖ - ๒๔๔๕	๗๑
ตารางที่ ๒	แสดงรายชื่อหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในการจัดการผูกปี	๘๔
ตารางที่ ๓	แสดงรายได้จากการผูกปีเทียบกับรายได้แผ่นดินปีต่าง ๆ	๑๔๑
ตารางที่ ๔	แสดงจำนวนร้อยละของเงินได้จากการผูกปีเมื่อเทียบกับรายได้ แผ่นดิน พ.ศ.๒๔๓๕ - ๒๔๕๐	๑๔๕
ตารางที่ ๕	แสดงการใช้จ่ายเงินได้จากการผูกปีระหว่างรัชกาลที่ ๒ - รัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.๒๓๕๔ - ๒๔๑๕)	๑๔๘
ตารางที่ ๖	แสดงจำนวนคนจีนที่เสียค่าแรงผูกปีเฉพาะปีที่มีตัวเลขก่อนข้าง สมบูรณ์ (พ.ศ.๒๔๐๔ - ๒๔๔๕)	๑๕๕
ตารางที่ ๗	แสดงจำนวนคนจีนที่เสียเงินผูกปีตามเมืองในสังกัดกรมต่าง ๆ และกรุงเทพฯ พ.ศ.๒๔๐๔ และ ๒๔๐๗	๑๕๗
ตารางที่ ๘	แสดงจำนวนร้อยละของคนจีนที่เสียเงินผูกปีตามเมืองในสังกัด กรมต่าง ๆ และกรุงเทพฯ พ.ศ.๒๔๐๔ และ ๒๔๐๗	๑๕๗

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทนำ

สมัยรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๕๓ เป็นช่วงเวลาที่คนจีนจำนวนมากอพยพหลังไหลเข้ามาแสวงหาประโยชน์ในไทย และต่อมาบางส่วนได้ตั้งถิ่นฐานเป็นการถาวร คนจีนอพยพและเชื้อสายของคนจีนที่เกิดในไทยเหล่านี้โดยทั่วไปอยู่ใต้อำนาจการปกครองของกฎหมายไทยมาตลอด เพราะไทยไม่เคยมีสัญญาทางไมตรีที่ยินยอมให้รัฐบาลจีนตั้งกงสุลและกงสุลกงสุลเพื่อดูแลและคุ้มครองคนในบังคับของตนได้ ท่านองเกี่ยวกับสัญญาบาวริง แม้กระนั้นคนจีนก็ไม่ได้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของมูลนายสูงสุดคือพระมหากษัตริย์โดยพลัน ครอบงำที่ยังไม่สมัครใจเข้าสู่ระบบไพร่ด้วยการขึ้นสังกัดมูลนายและมีภาระสำคัญด้วยการรับใช้มูลนายในรูปแบบงานเกณฑ์ตามพันธะแห่งระบบไพร่ ดังนั้นคนจีนที่ยังไม่เข้าสู่ระบบไพร่จึงเป็นกลุ่มชนอิสระที่ปราศจากมูลนายคอยควบคุมและปลดจากพันธะแห่งระบบไพร่ ฝึกกับพวกไพร่หรือคนในระบบไพร่อื่น ๆ อย่างไรก็ตาม คนจีนพวกนี้ต้องเสียภาษีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ และการอาชีพของตน เช่น อากรรคานา อากรรคสมพัศสรเสมอเหมือนกับคนอื่น ๆ และยังคงเสียภาษีประเภทหนึ่งซึ่งรัฐบาลเจาะจงเรียกเก็บเฉพาะพวกคนเหล่านี้ เรียกว่าภาษี "ผูกปี้"

การผูกปี้เป็นรัฐปฏิบัติโดยตรงเฉพาะต่อคนจีนใต้อำนาจการปกครองและกฎหมายไทยที่ไม่มีสังกัดมูลนาย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับการผูกปี้ในขอบเขตของเรื่องมูลเหตุ หลักเกณฑ์ ระเบียบวิธีการ การดำเนินการ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินการ ผลที่รัฐบาลได้รับและการยกเลิก โดยมีแนวพิจารณาว่า การผูกปี้เป็นความต้องการของรัฐบาลเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ในรูปแบบแรงงานหรือเงินตรา และยังมีส่วนในการควบคุมคนจีนด้วยหรือไม่

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาว่าสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์มีปัจจัยภายในอย่างไรจึงทำให้คนจีนอพยพและลูกหลานจีนที่เกิดในไทยสามารถเข้ามาจับบทบาทค้าต่าง ๆ ในสังคมไทยได้อย่างเสรี และคนจีนเหล่านี้มีความผูกพันกับระบบสังคมไทยหรือระบบไพร่มากน้อยเพียงใด

๒. เพื่อศึกษาถึงมูลเหตุและการเริ่มต้นของการผูกปี้
๓. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีที่เรียกว่าการผูกปี้ ในเรื่องของหลักเกณฑ์สำคัญ ระเบียบวิธีการ ปัญหากับอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ และผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับ
๔. เพื่อศึกษาถึงข้อพิจารณาของรัฐบาลในการตัดสินใจเลิกการผูกปี้

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาเรื่องผูกปี้มีข้อจำกัดในเรื่องหลักฐาน เพราะหลักฐานเท่าที่ค้นพบเป็นหลักฐานสมัยรัตนโกสินทร์และสิ้นสุดในปลายรัชกาลที่ ๕ อันเป็นระยะที่การผูกปี้ถูกยกเลิกไป ดังนั้นขอบข่ายของการศึกษาจึงอยู่ในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปลายรัชกาลที่ ๕ ส่วนเนื้อหาในการศึกษาได้เน้นถึงหลักเกณฑ์ ระเบียบวิธีการ การดำเนินการ และผลประโยชน์ที่รัฐบาลได้รับเป็นสำคัญ เพื่อสู่แนวการพิจารณาที่กำหนดไว้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้

เนื่องจากเรื่องการผูกปี้และการเกณฑ์แรงงานคนจีนเป็นเรื่องที่ยังไม่มีใครศึกษาอย่างเจาะลึก การศึกษาเรื่องนี้จึงย่อมจะช่วยให้เห็นสภาพของคนจีนในสังคมไทยได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งทราบถึงวิธีการปฏิบัติของผู้ปกครองไทยที่มีต่อคนจีนอย่างเฉพาะเรื่อง และยังให้รายละเอียดเกี่ยวกับการภาษีอากรสมัยรัตนโกสินทร์เพิ่มมากขึ้น และในส่วนรวมจะช่วยขยายขอบเขตการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยด้านเศรษฐกิจและสังคมซึ่งยังจำกัดอยู่ในวงแคบให้กว้างขวางขึ้น

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

การค้นคว้าวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Research) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และจะเสนอผลงานโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เอกสารที่ใช้ค้นคว้ามีทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) เช่น ใบบอก สวรรตรา หนังสือโต้ตอบทางราชการ รายงานการประชุมเสนาบดี พระราชบัญญัติ และประกาศต่าง ๆ ของทางราชการ ส่วนเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) มีหนังสือเล่ม บทความตามวารสารต่าง ๆ และวิทยานิพนธ์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

อักษรย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถ

หจช.	หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
หาญ.	หอวชิรญาณ
ร.๒	เอกสารรัชกาลที่ ๒
ร.๓	เอกสารรัชกาลที่ ๓
ร.๔	เอกสารรัชกาลที่ ๔
ร.๕	เอกสารรัชกาลที่ ๕
ร.๖	เอกสารรัชกาลที่ ๖
กต.	เอกสารเย็บเล่มกระทรวงการต่างประเทศ
กห.	เอกสารเย็บเล่มกรมพระกลาโหม
ค.	เอกสารกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ
น.	เอกสารกระทรวงนครบาล
พล.	พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕-รัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๒๒- พ.ศ. ๒๔๖๓
พศ.	เอกสารเย็บเล่ม สาราบาณสมุคพิเศษ
ม.	เอกสารกระทรวงมหาดไทย
มท.	เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทย

การอ่านมาตราเงินไทย

